

Franz Rosenthal'in Hayatı*

Yazan: Dimitri GUTAS**

Çeviren: Dr. Yusuf DOĞAN***

Yale Üniversitesi'nde Arapça ve Sâmi dilleri¹ üzerine çalışmalarını değerli emekli Profesör Franz Rosenthal, 8 Nisan 2003 Salı

* Bu çalışma Dimitri Gutas'ın "THE LIFE OF FRANZ ROSENTHAL" adlı makalesinden çevrilmiştir. Bu biyografi *el-'Usûru'l-Vustâ*'da (sy. 15.2, October 2003, Chicago, s. 35-37) ve *Proceedings of The American Philosophical Society*'de (c. 49, sy. 3, Eylül, 2005, s. 442-446) yayınlanmıştır. Franz Rosenthal, Ortaçağda din, dil, edebiyat, felsefe ve kültür ile ilgili çalışmalarıyla bilinen meşhur bir oryantalisttir. Biz de onu Arap dili ve edebiyatı ile ilgili çalışmaları olan bir filolog olması sebebiyle tanıtmak istedik ve bu biyografiyi çevirdik. Ancak yapılacak yalın bir tercümenin eksik kalacağını düşündük ve dipnotlarla destekleyerek çeviriyi onun doğumundan itibaren, sosyal ve ilmi çevre, hatta ders aldığı hocalarına kadar zenginleştirmeye gayret ettik. Böylece onunla ilgili ulaşabildiğimiz bilgileri değerlendirmeye çalıştık. Çünkü Rosenthal onlarca kitap, yüzden fazla makale, ansiklopedi maddesi gibi birçok çalışmaya imza atmış bir oryantalisttir. Bu tercüme ile onun çalışmalarında titizlikle ortaya koyduğu konuların incelenmesine dikkat çekmeyi amaçladık. Böylece onun hakkında bilinenlerle birlikte İslam dini, kültürü, tarihi, felsefesi ile ilgili diğer çalışmalarındaki eğilimleri de ortaya konabilir. Burada dipnot bilgilerinin tamamının tarafımızdan eklendiğini söylememiz gerekir.

** Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyeti Bölümü Arap Dili Profesörü olan Dimitri Gutas'ın, Arap Dili ve Edebiyatı, Yunanca-Arapça çevirisi ve İslam felsefesi üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Onun eserlerinden *Greek Thought Arabic Culture*, Lütfü Şimşek tarafından "*Yunan Düşünce Arapça Kültür*" adıyla Türkçeye çevrildi (Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003). Gutas, Franz Rosenthal'in emekli olduğu aynı üniversitede ve aynı bölümde çalışmaktadır. Dolayısıyla Gutas onun hayatını kaleme almıştır. <http://www.yale.edu/nelc/dgutas.html>.

*** Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fak. Arap Dili ve Belağatı Öğr. Gör. - Sivas (ydogan@cumhuriyet.edu.tr).

¹ Sâmi diller, Sâmi-Hâmî dil ailesindedir. Bu adın Nuh'un (as) büyük oğluna izafeten verildiği söylenir. Bu diller, Doğu ve Batı kollarına ayrılır. Doğu kolunda yalnızca Akadca dili vardır. Batı kolu ise, kuzey ve güney bölümlerine ayrılır. Kuzey bölümü, Kenâni ve Ârâmî olmak üzere ikiye bölünür. Kenâni, eski Fenike ve Filistin'de konuşulmuştur. İsrâilîoğullarının konuştuğu İbranice bu kola bağlıdır. Eski Ahid'in büyük bir bölümü bu dilde yazılmıştır. Ârâmîce ise Arabistan'dan çıkarak kuzeye yayılmıştır. Ârâmîce özellikle Perslerin hâkimiyetinde Yunanistan, Mısır, Anadolu, Suriye, Kuzey Mezopotamya, İran ve hatta Afganistan'a kadar geniş bir bölgede kullanılmıştır. Ancak şu anda ölmeye yüz tutmuştur. Ârâmîce dört ana

günü Connecticut Eyaleti-Branford şehrinde vefat etti.³ Rosenthal, un tüccarı Kurt W. Rosenthal ve Elsa (kızlık soyadı Kirschestein) Rosenthal'in ikinci oğlu olarak 31 Ağustos 1914'de Berlin'de doğdu.⁴ 1932 yılında Berlin Üniversite'sine kayıt yaptırdı. Burada Werner Jaeger (ö. 1961)⁵ ve Richard Walzer'den⁶ klasik diller;⁷

guruba ayrılır: 1. Eski Ârâmî 2. Resmî Ârâmî 3. Batı Ârâmî 4. Doğu Ârâmî. Ârâmîcenin günlük konuşma dili olarak kullanıldığı dönemde yaygınlık kazanması sebebiyle Tevrat ve İncil'in bir kısım bölümleri Ârâmî lehçesiyle kaleme alınmıştır. Sâmi dil ailesinin batı bölümünde Arapça; orta bölümünde Ugaritçe yer almıştır. Bu dil sadece Suriye çevresindeki eski kitabelerde görülmüştür. Bazı Habeşistan dilleri de Sâmi dillerden kabul edilmiş ve bu dillerin Arabistan yoluyla Afrika'ya geçtiği belirtilmiştir (H. Eren, "Sâmi Diller, *Türk Ansiklopedisi*, XXVIII, MEB, Ankara, 1980, s. 95-96; Ali M. Dinçol, "Ârâmî", *DİA*, İstanbul, 1991, s. 267-268). Rosenthal Sâmi dillerden Arapça, Ârâmîce ve Ugaritçe'ye özel bir ilgi duymuş, hatta bu dillerin filologu olacak şekilde kendisini yetiştirmiştir. Arapça ve Ârâmîce ile ilgili eser, makale ve çevirilerine aşağıda yer verilmiştir.

² Yale Üniversitesi bültenindeki biyografisinde Rosenthal, Batı'da İslam ve Arap literatürünün meşhur yorumlayıcısı olarak tanıtılmaktadır. ("Franz Rosenthal", *Yale Bulletin*, c. 31, sy. 26, Nisan 2003, s. 1.)

³ Rosenthal'in uzun bir hastalık (*Yale Bulletin*, agm, s. 1) sonucu ölümünün ardından *Oriens Oriental* dergisi 36. sayısını onun onuruna tahsis etmiştir. Bu sayının baş tarafında Gerhard Endress ve Oliver Overwien'in derlediği onun 23 kadar müstakil eseri, 115 kadar makalesi, 21 ansiklopedi maddesi ve 159 eleştiri yazısı yer almıştır. Bu çalışmalar, baskı yerleri ve tarihleri ile birlikte verilmiştir (*Oriens* 36, s. XIII-XXXIV). Von Josej van Ess de onun hayatını ele alan "Franz Rosenthal (1914-2003)" adlı makale yazmıştır (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, c. 155, sy. 1, Stuttgart, 2005, s. 51-67). Ayrıca *The Institute of Asian and African Studies* dergisi 31. sayısını Franz Rosenthal'in anısına yayınlamıştır. Shaul Shaked da bu sayıda kısaca onun hayatını kaleme alan bir makale yazmıştır (Jerusalem, 2006, s. i-vi). Necip Akiki *al-Müsteşrikûn*'da (Kahire, 1980, III, 162-163) ve Yahya Murad da *Mu'cemu Esmâ'îl-Müsteşrikîn*'de (Beirut, 1425/2004, s. 397-398) onun eser ve makalelerinin bir listesini yer vermişlerdir.

⁴ Yahudi kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Rosenthal'in (Cengiz Tomar, "Franz Rosenthal 1914-2003", *İslâm Araştırmalar Dergisi*, sy. 10, İstanbul, 2003, s. 179) tek erkek kardeşi olmuştur. Ne Rosenthal ne de kardeşi Günther evlenmiştir. Günther Nazi toplama kampı Auschwitz'de ölmüştür. (*Yale Bulletin*, agm, s. 2; Shaked, agm, s. iv.)

⁵ Werner Jaeger (1888-1961) Alman asıllı bir bilim adamıdır. *Aristo Metafizigi* tezi ile doktor unvanını almıştır. Bundan sonra bir süre İsviçre'de Basel Üniversitesinde dersler vermiştir. Ancak daha sonra Berlin'e tekrar dönmüş (1921) ve 1936'ya kadar burada kalmıştır. Hitler tarafından baskıya maruz kalınca Amerika'ya göç etmiştir. Amerika'da Chicago, Harvard, Cambridge ve Massachusetts üniversitelerinde ders vermiştir. Jaeger Yunan felsefesi üzerine eserler telif etmiştir (http://en.wikipedia.org/wiki/Werner_Jaeger).

⁶ Richard Walzer (1900-1975) Yahudi asıllı bir oryantalisttir. Berlin Üniversitesi'nde hocalık yapmıştır. Yunan ve Ortaçağ İslam felsefesi üzerine eserleri ve makaleleri bulunmaktadır. Walzer de Almanların baskısından kaçarak Amerika'ya yerleşmiş ve Oxford gibi üniversitelerde dersler vermiştir (http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Rudolf_Walzer). Rosenthal Amerika'da iken Walzer'le birlikte Fârâbî ile ilgili şu çalışmayı yapmıştır: *Al-Farabius: de Platonis Philosophia*, ed. Franz Rosenthal-R. Walzer, Londinii: In Aedibus Institutii

Hans Heinric Schaefer,⁸ Carl Becker, Eugen Mittwoch (ö. 1942),⁹ Bruno Meissner (ö. 1947),¹⁰ Erich Ebeling (ö. 1955)¹¹ ve Paul Kraus'dan da Ortadoğu dilleri ve medeniyeti üzerine dersler aldı. 1935'te doktor oldu.¹² Bir yıl İtalya'nın Floransa şehrinde öğretmenlik yaptıktan sonra Berlin'de hahamlara ait özel bir yüksek okula okutman oldu. Kısa süre sonra Aralık 1938'deki *Kristal Gece*'de (Kristallnacht)¹³ yaşanan kötü olaylar sebebiyle Almanya'dan ayrıldı¹⁴ ve dinler tarihi bölümü hocası H. S. Nyberg tarafından davet edildiği İsveç'e gitti.¹⁵ Burada iki yıl kaldıktan sonra İngiltere

Warburgiani, 1943; yeni baskısı Nendeln, Liechtenstein, 1973). (*Oriens* 36, s. XIII; Shaked, agm, s. iv.)

⁷ Latince, Arapça, Farsça ve Yunanca, klasik diller olarak bilinmektedir.

⁸ Rosenthal'in doktora hocası da olan Schaefer, hem eski İran filolojisi üzerine, hem de Ârâmîce dinler tarihi ve İslâm üzerine kendisini yetiştirmiş bir bilim adamıydı. (Shaked, agm, s. ii, iv.)

⁹ Eugen Mittwoch Semitik diller üzerine çalışmaları ile tanınan bir oryantalisttir. Berlin Üniversitesi'nde dersler verdi. Daha sonra Londra'ya gitti ve bundan sonraki hayatını burada sürdürdü.

(http://www.arikah.com/enzyklopadie/Eugen_Mittwoch)

¹⁰ Bruno Meissner (1868-1947) Alman oryantalisttir. Asurlular ve Sümerliler üzerine çalışmalar yapmıştır. Uzun süre Berlin Üniversitesi'nde özellikle doğu dilleri üzerine dersler vermiştir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Bruno_Meissner; <http://bibliothek.bbaw.de/kataloge/literaturnachweise/meissner/literatur.pdf>)

¹¹ Erich Ebeling (1886-1955) Alman arkeologdur. Meslektaşı Bruno Meissner gibi çalışmalar yapmıştır.

http://de.wikipedia.org/wiki/Erich_Ebeling

¹² Rosenthal *Palmyra Yazıtları* üzerine hazırladığı teziyle doktorasını tamamladı. Bu çalışma *Die Sprache der Palmyrenischen Inschriften und ihre Stellung innerhalb des Aramischen* adıyla yayınlandı. (*Oriens* 36, s. XIII, Tomar, agm, *İslâm Araştırmalar Dergisi*, sy. 10, s. 179.)

¹³ Yahudi karşıtı Naziler, 9-10 Kasım 1938'de Almanya'da şiddet eylemleri başlattı. Bu olaylar tarihe *Kristal Gece* olarak geçti. (<http://www.atin.org/detail.asp?cmd=articledetail&articleid=39,volkanizmatik.bl.ogcu.com/-92k>). Bu okulun Yahudilere ait olması ve Rosenthal'in de bir Yahudi öğretmen olması sebebiyle başına kötü bir şey geleceğinden korkarak buradan ayrılmıştır.

¹⁴ Rosenthal ilk olarak Paul Kraus'un girişimleriyle Almanya'dan ayrılmaya çalışmış, ancak bunu başarmamıştı. Daha sonra doktora hocası Hans Heinrich Scheader'in (1896-1957) yardımıyla Almanya'dan ayrılmış ve İsveç'e gitmiştir. (Shaked, agm, s. iii-iv.)

¹⁵ H. S. Nyberg (1889-1974), İsveç Upsala Üniversitesi'nde Sâmî ve İran dilleri üzerine uzman bir oryantalist olarak tanınmıştır. Rosenthal da H. S. Nyberg'le iyi dostluğu olan Hans Heinrich Scheader'in vasıtasıyla 1938'de İsveç'teki üniversiteye gelmiş ve dersler vermiştir (Shaked, agm, s. iv). Kısaca HUC olarak da ifade edilen Hebrew Union College (İbrani Yüksek Okulu) rektörü Julian Morgenstern'in Nisan 1939 yılında gönderdiği (elimizde mevcut olan) davet mektubuna göre Rosenthal'i İsveç'teki Upsala Üniversitesi'ne davet etmiş, ancak o gelememiştir. Rosenthal'in hayatında önemli yeri olan HUC'î kısaca tanıtmanın yerinde olacağı kanaatindeyiz. HUC, Rabbi Isaac Mayer Wise tarafından 1875'de kurulan, Amerika'daki Yahudi eğitim merkezlerinin en eskisi ve en üst düzeyde eğitim veren okuldur. Bu kuruluş Amerika'da her meslekten Yahudilere eğitim vermektedir. Özellikle Cincinnati, Kudüs, Los Angeles ve New York'ta Yahudilik ve İbranice

re'ye¹⁶ ve sonunda Ohio Eyaleti-Cincinnati şehrindeki Hebrew Union College (İbrani Yüksek Okulu)'in¹⁷ bir fakültesine davet edilerek Amerika'ya gitti. 1943'te Amerikan vatandaşlığı oldu ve açığı olarak askere alındı. Temel eğitimden sonra Washington'da *The Office of Strategic Services*'e¹⁸ katıldı.¹⁹ 1948'de yüksek derecede profesör unvanını aldığı (1950) Pennsylvania Üniversitesi'ne davet edildi. 1956'da Yale Üniversitesi'nde *Profesör Louis M. Rabinowitz of Semitic*'e atandı.²⁰ 1967'de *sterling*, yani en değerli profesör unvanını aldı ve 1985'te emekli oldu.²¹

Rosenthal; *Middle East Medievalists*, *Amerikan Oriental Society* (1964-1965 yılları arasında *The American Oriental Society* başkanı,) gibi birçok dernek üyeliği;²² akademik şeref ödülü (Georgio

hakkında araştırmacılara kütüphane, arşiv ve akademik olarak hizmetler de vermektedir. Bu okul şu anda aynı adla eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

(<http://www.huc.edu/about/history.shtml>.)

- ¹⁶ Elde ettiğimiz yazışmalara göre, rektör Julian Morgenstern, Rosenthal'a İngiltere'de iken de iki defa HUC'e davet mektubu göndermiştir: Birisi 21 Eylül 1939'da doğrudan ve diğeri ise 25 Eylül 1939'da İrlanda Amerikan elçiliği aracılığıyla.
- ¹⁷ Rosenthal'in davet edildiğini gösteren 29 Mart 1946 tarihli resmi yazışmalarda, onun İbranice, Ârâmîce ve ileri düzeyde Arapça dersleri vereceği bildirilmiştir.
- ¹⁸ Amerika'nın en iyi okullarını üstün derecelerle bitiren gençlerin istihdam edildiği *The Office of Strategic Services*, İkinci Dünya Savaşı boyunca çok önemli faaliyetleri yerine getirmiştir. Amerikan Genel Kurmayı'nın denetimi ve yönlendirmesi altındaki *The Office of Strategic Services* elemanları, İkinci Dünya Savaşı'nda Alman kontrolü altındaki Fransa ve Norveç'e sızmışlar; buralarda direniş hareketlerini örgütlemişlerdir. Yine söz konusu teşkilat, dünyanın başka yerlerindeki direniş hareketlerini desteklemiştir. Savaşın sonlarında Başkan Roosevelt yeriné geçen Harry S. Truman'ın bu ofis konusunda önemli çekinceleri olmuş ve 20 Eylül 1945'te çıkarılan bir *Başkanlık Kararnamesi* ile kapatmıştır. (Çınar Özen, *İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki İstihbarat Örgütlenmesi*. http://www.alisbagis.com.tr/AB_DerB.php?sayfa=CinarO.)
- ¹⁹ Rosenthal buradaki hizmetinden sonra kısa bir süre *Amerikan Dışişleri Bakanlığı*'nda çalıştı (Shaked, agm, s. iv). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar akademik hayata döndü ve asistan profesör (yardımcı doçent) olarak HUC'de görevine devam etti (1946). Bundan sonra da Pennsylvania Üniversitesi'ne davet edildi. (*Yale Bulletin*, agm, s. 2.)
- ²⁰ *el-'Usuru'l-Vustâ* dergisi, Rosenthal'in ölümü sebebiyle onun kısa bir biyografisine yer vermekte ve onun Yale Üniversitesi'ne gelmeden önce Philadelphia'da bulunan *Dropsie College*'inde ders verdiğinden bahsetmektedir (*el-'Usuru'l-Vustâ*, s. 15.1, Nisan 2003, Chicago, s. 6).
- ²¹ Rosenthal, *Yale Üniversitesi Yakın Doğu Çalışmaları Bölümü*'nün dünya çapında saygınlık kazanmasında önemli rol oynadı. (Tomar, agm, *İslâm Araştırmalar Dergisi*, sy. 10, s. 179.)
- ²² Rosenthal'in üye olduğu diğerkuruluşlar: *American Philosophical Society*, *The American Academy of Arts and Sciences*, *The Medieval Academy of America*, *The American Academy of Jewish Research*, *The Connecticut Academy of Arts and Sciences*, *The British Academy and the American Oriental Society* vb. (*Yale Bulletin*, agm, c. 31, sy. 26, Nisan 18, s. 2.)

Levi della Vida²³ Madalyası, 1977)²⁴ ve (HUC, Kudüs Hebrew Üniversitesi, Tel Aviv Üniversitesi, Tübingen Üniversitesi ve Kolumbiya Üniversitesi'nden) fahri doktora üyeliklerini aldı.²⁵

Rosenthal'in Arap dili, İslâm araştırmaları ve Semitik çalışmaları olmak üzere geniş bir bilimsel çalışma alanı vardı. Akademik kariyerine Ârâmîce üzerine şu iki çalışması ile başladı:

1. Palmyralıların yazıtları üzerine tezi. 1936 yılında 22 yaşında iken bu eser "*Die Sprache der Palmyrenischen Inschriften*" adıyla yayınlandı.²⁶

2. Rosenthal Almanya'da iken Ârâmîler²⁷ araştırmaları dönemini "*Die Aramaistische Forschung*" çalışmasıyla tamamladı (1938).²⁸ Bu çalışması ile Lidzbarski madalyasını ve ödülünü almaya hak kazandı. Ancak o ödülü almadı. Çünkü Naziler döneminde *Lidzbarski Vakfı Merkezi*'nin sermayesi yok oldu.²⁹ Rosenthal ondan

²³ Georgio Levi della Vida, İtalyan oryantalisttir (1886–1967). Napoli, Torino, Roma üniversitelerinde hocalık yaptı (1914–1931). Faşizme bağlılık yemininden kaçtığı için görevinden alındı (1931). ABD'ye giderek Pennsylvania Üniversitesi'nde doğubilim dersleri okuttu (1939–1944). Eski Sâmi yazıtları, Süryani ve Arap edebiyatı tarihi ile ilgili araştırmaları vardır. (*Büyük Larousse*, XIV, 7454.)

²⁴ Georgio Levi della Vida ödülü Rosenthal'a Yahudi olduğu için verilmedi. (*Yale Bulletin*, agm, s. 1)

²⁵ İsrail Hayfa Üniversitesi'nden de *The Harvey Prize* ödülünü almıştır. (*Yale Bulletin*, agm, s. 1.)

²⁶ Yukarıda da geçtiği gibi *Die Sprache der Palmyrenischen Inschriften* Rosenthal'in doktora tezidir.

²⁷ Rosenthal Batı'da Ârâmîce çalışmaların öncülüğünü yapan bir bilim adamı olarak tanınmıştır. (*Yale Bulletin*, agm, s. 1)

²⁸ Bu eserin tam adı *Die aramaistische Forschung seit Th. Nöldeke's Veröffentlichungen*'dir (Leiden: Brill, 1939) ve 1964, 1977 yıllarında da tekrar basılmıştır (*Oriens* 36, s. XIII; Tomar, agm, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, sy. 10, s. 179). Shaked, bu eseri yazmada T. Nöldeke'nin önemli rolü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Rosenthal ile Nöldeke arasında üslup farklılığı olduğunu da belirtmiştir. Ona göre Rosenthal'in asıl ilgisi genelde Arap literatürünün felsefi yönü ve özellikle de Yunan felsefesinin bu literatüre etkisi üzerine iken, Nöldeke ise Arap literatürünün mirasının İran bağlantıları üzerinde durmuştur. Ayrıca Rosenthal sadece İslâm tarihçiliği ile ilgilenirken, Nöldeke derinlemesine olarak çeşitli tarihi dönemlere yoğunlaşmıştır. (Shaked, agm, s. i-ii.)

²⁹ Rosenthal *Lidzbarski Vakfı Merkezi* ödülünü alan ilk Yahudi idi (*Encyclopaedia Judaica*, cd edition). 1935'de Roma'da *Uluslararası Oryantalistler Kongresi*'nde ele alınan ve ünlü Sâmi diller bilgini Mark Lidzbarski (1868–1928) adına kurulan *Lidzbarski Vakfı*, Ârâmîce dilinde kitap yazacak bir bilim adamına ödül vermeyi teklif etti. Rosenthal da bunun üzerine bizzat kendisi bir taslak hazırladı ve kitabı yazdı. 1938 yılında kitabı vakfa teslim etti. Bir yıl sonra Brill'de basıldı ve dikkate değer bir kabul gördü. Aynı yıl Brüksel'de yapılan toplantıda kendisine ödülün verileceği taahhüt edildi. Ancak bu ödül Almanya'da iktidarın Nazilerin hâkim olduğu *Ulusal Sosyalist Parti*'de olduğu dönemde, yani son 30 yılda hiçbir Yahudi'ye verilmedi. 5000 altın değerindeki bu nişane ödülü, Lidzbarski Vakfı'nın sermaye kaynaklarını yitirmesi sebebiyle savaştan sonra 1953 yılında ona verildi. Komite'nin bir üyesi olarak Franz Rosenthal'a birlikte vakıf daha sonra eski haline geti-

sonra başka alanlara geçmesine rağmen, Ârâmice ve Semitik çalışmalarına ilgisini kesmedi. Bu dallarla ilgili birçok makale ve çeviriye ek olarak "A Grammar of Biblical Aramaic (Ârâmîce Kitab-ı Mukaddes Grameri)" (Weisbaden: Harrasowitz, 1961 ve daha sonra tekrar tekrar baskısı yapıldı)³⁰ ve "An Aramaic Handbook (Arâmîce El Kitabı)" (1967)³¹ adlı çalışmaları bulunmaktadır. Alanında genel kabul görmüş bu iki çalışma, halen günümüzde de kullanılmaktadır.

Rosenthal'ın Almanya'dan ayrılmadan önce onu cezbeden Yunanca-Arapça çalışmalarıydı. Bağdat'ta miladî VIII. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar eski seküler Yunan eserlerinin Arapçaya tercümesi konusunu ihtiva eden bu çalışma alanı, Avrupalı oryantalistlerin üniversite eğitiminden önce klasik dilleri bilme zorunluluğunun sağladığı ölçüde, onların özel ilgisini çekti. Onlar üniversiteye başladıktan sonra ihtiyaç duydukları doğu dillerini öğrendiler. Rosenthal da Latinceyi ve özellikle de Yunancayı çok iyi bilmesine; istisnai birisi olmasına rağmen aynı eğitimi aldı. O, IX. yüzyıl meşhur Yunanca-Arapça mütercimi Huneyn b. İshak³² gibi, Yunan şairi Homer ve Hesiod'u ezbere biliyordu. Bir keresinde bana şair Hesiod'dan bir satır alıntısını söyleyince, ben daha önceden bildiğim metin olduğu için onayladım. Ancak daha sonra durdu, eksik kısmı ekleyerek düzeltti ve şöyle dedi: "Ezberden okuma tarzı ibareye uymadı."

1938-1940 yılları arasındaki seyahatleri sırasında, yani Almanya'dan ayrıldıktan sonra ve Amerika'ya da gelmeden önce, Oxford Üniversitesi'ni ziyaret etti. Burada Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan eşsiz Arapça el yazmalarını inceleme imkânı buldu. Bu ve daha önce Berlin'de Prusya Kütüphanesi'nde yürüttüğü araştırmasının temeli üzerine, "On The Knowledge of Plato's Philosophy in The Islamic Word" adlı derin makalesini yazmak için yeterli materyal topladı. Söz konusu makale 1940'ta basıldı ve aşilamaz bir makale olarak günümüze kadar geldi. Benzer şekilde Yeni Eflatun-

rildi. 1998 yılında bu madalyayı en son alan, Hebrew Üniversitesi'nden Joshua Blau'ydu (Shaked, agm, s. iii). Bu duruma göre, Gutas'ın onun bu ödülü hiç almadığı şeklindeki sözleri, gerçeği ifade etmemektedir.

³⁰ A Grammar of Biblical Aramaic'in 6. baskısı 1995'te yapıldı. (Oriens 36, s. XIV.)

³¹ Porta Linguarum Orientalium, N. S. 10, Wiesbaden: Harrasowitz, 1967. (Oriens 36, s. XIV.)

³² Ebû Zeyd Huneyn b. İshâk el-İbâdî (ö. 260/873), eski Yunan tıbbi ve felsefesinin İslâm dünyasına intikalinde önemli rol oynayan mütercim ve düşünce adamıdır. Huneyn b. İshâk'ın tıp, metafizik, jeofizik, lengüistik ve Hıristiyan kelamına dair eserleri ve Yunancadan tercümeleri günümüze kadar gelmiş ve neşredilmiştir (Hasan Katipoğlu-İlhan Kutluer, "Huneyn b. İshak", DİA, XVIII, İstanbul, s. 377-380). Rosenthal onun tıpla ilgili bir eserini yayınlamıştır: "İshâq b. Huneyn's Tarikh al-Atibbâ", (Oriens 7, 1954, s. 55-80). Bu makale Science and Medicine in Islam (Nr. II) adlı dergide tekrar yayınlandı. (Oriens 36, s. XVII.)

cu Plotinos'un *Ennead*'larının Arapçaya çevirisi de temel bir eserdir. Bu ve benzeri klasik çalışmaları, sonunda "*Greek Philosophy in The Arab World (1990)*" adlı büyük bir koleksiyonda toplandı.³³ Rosenthal sadece Yunanca-Arapça çeviri çalışmalarının şarihi olmadı. Aynı zamanda mükemmel bir "*The Classical Heritage in Islam*" başlıklı antoloji de meydana getirdi. Bu eserin orijinali Almanca olarak yayınlandı (1965) ve İngilizceye de çevrildi (1975).³⁴ Söz konusu antoloji, hem Yunancadan Arapçaya çevrilen hem de Yunanca orijinal metinler üzerine yazılan seçilmiş Yunanca Arapça metinleri ihtiva etmekteydi. Defalarca basılan bu antoloji, Arap entelektüel hayatına nüfuz eden, böylece klasik İslâm medeniyetinin antikiteye ardıl medeniyet yapan Yunan düşüncesini geniş ve derinliğine etkili, canlı bir şekilde ortaya koyması sebebiyle, Yunanca-Arapça çeviri çalışmalarına yeni bir ivme kazandırdı.

Rosenthal'in Yunanca-Arapça çalışmalarına olan katkıları kadar anlamlı olan, onun Arap tarihi ve tarihçiliği ile ilgili çalışmalarıdır. Batıda pek bilinmeyen zengin Arapça tarihi kaynaklara ilgi, XVII. yüzyıla dayanmaktadır. Fakat bu konunun kapsamlı bir şekilde izahı için hiçbir teşebbüste bulunulmamıştır. Rosenthal bu konuda ilk araştırmasını yetkin bir şekilde "*A History of Muslim Historiography*" (Leiden, Brill, 1952'de ve 1968'de Arapçaya çevirisi ile birlikte ikinci kez baskısı yapıldı)" adlı çalışması ile yaptı.³⁵ Bu çalışmayı Guggenheim'in başışı³⁶ ve Bollingen Vakfı tarafından des-

³³ Rosenthal'in Yunan felsefesi ile ilgili bir kısım makaleleri, bu eserde derlenmiştir. *Oriens 36*, s. XIV.

³⁴ Almanca orijinalinin adı *Das Fortleben der Antike in Islam*'dır. Emile ve Jenny Marmorstein tarafından İngilizceye çevrilmiş; 1975'de (Londra) ve 1994'te (New York) baskıları yapılmıştır. (*Oriens 36*, s. XIV; Shaked, agm, s. ii.)

³⁵ Bu eseri Sâlih Ahmed el-Ali *İlmu't-Târîh inde'l-Muslimîn* (1. baskı: Bağdat, 1963; 2. baskı: Müessestür-risâle, Beyrut, 1983) adıyla Arapçaya (*Oriens 36*, s. XIII) ve Esedullah Azad da *Tarih-i tarihigari der Islam* adıyla Fransızya (Astane-i Kuds-i Razavi, Meşhed, 1986) çevirmişlerdir. Hasan Kurt Arapça çevirisini esas alarak geniş bir tanıtım yazısı yazmıştır (Dinî Araştırmalar, c. 2, Eylül-Aralık 1999, sayı 5, s. 415-425). Bu tanıtım yazısına göre, Rosenthal eserde, tarih kelimesi üzerinde durmuş; İslâm tarihinin geçmişten günümüze geçirdiği evreleri birer birer incelemiş ve bunlarla ilgili örnekler vererek konunun aydınlatılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Rosenthal'a göre Müslümanların tarih şuurunun gelişiminde Güney Arabistan'ın etkisi olmuştur. O burada bir oryantalist mantığı ile meseleyi ele alarak, Güney Arabistan'daki Yahudi ve Hıristiyanların bu konuda Müslümanlara katkılar sağladıklarını belirtmiştir. Eserde İslâm ve Hıristiyan tarihçilerinden de bahsedilmiştir.

³⁶ Rosenthal *John Simon Guggenheim Vakfı'nın* bursunu kazandığını 12.12.1946 tarihli HUC'e yazdığı mektupta şöyle ifade eder: "*Ben Amerika bilim ve sanatının promosyonunda önemli bir yeri olan John Simon Guggenheim Vakfı'nın bursu ile ödüllendirildim. Aldığım burs, İslâm medeniyetinde Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin tarih yazıcılığını ele alan "Muslim Historiography" adlı çalışmayı tamamlamak için tasarlandı. Bu tasarının içerisinde Türkiye, Mısır ve İngiltere'deki kü-*

teklenen şerhli olarak üç ciltlik *İbn Haldun'un*³⁷ *Mukaddime*'sinin İngilizceye tercümesi takip etti (1958, 1967).³⁸ Rosenthal'ın Arap tarihine ilgisi hayatının sonuna kadar devam etti.³⁹ O Arap tarihçiler hakkında İslâm Ansiklopedisine (*Encyclopedia of Islam*, ikinci edisyon, 1954–2003) makaleler yazdı.⁴⁰ Bu alandaki çalışmasını Taberî'nin tarihinin ilk ve son ciltlerinin tercümelerini yaparak taçlandırdı. Bu eserin 1985 ve 1989 yıllarında Ehsan Yarsheter'in editörlüğünde baskısı yapıldı.⁴¹ Eserin ilk cildi, aynı zamanda kitaplarda standart olarak var olan bir konuyu, yani Taberî'nin hayatı ve eserlerini genişçe tanıtan bir giriş de ihtiva etmektedir.

Rosenthal, Arap dili-edebiyatı ve İslâm entelektüel hayatının tarihi ile ilgili alanında öncü olmuş eserler de telif etmiştir. İlk dönem Arap yazarı fragmanlarının ilk koleksiyonu olan IX. yüzyıl âlimi es-Serahsî literatürü üzerine çalıştığı monografi yayınlamıştır

tüphaneleri araştırma da bulunmaktadır." Bu ifadeler, Rosenthal'ın bu tarih çalışmasına HUC'de başladığını göstermektedir.

³⁷ İbn Haldûn (ö. 808/1406), XIV. yüzyılda yaşamış, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi üzerine çalışmaları olan bir âlimdir. Onun en meşhur eserleri arasında *Lubâbu'l-Muhassal fî usûli'd-dîn*, *Şifâu's-Sâil* ve Rosenthal'ın İngilizceye çevirdiği *Mukaddime* yer alır. (Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, s. 538-543.)

³⁸ *Mukaddime*'nin 1980'de tekrar baskısı yapıldı (*Oriens* vol: 36, s. XIV). Rosenthal'ın İslâm dünyasında henüz doğru düzgün bir baskısının bulunmadığı bir dönemde, özellikle Türkiye kütüphanelerindeki elyazmalarından istifade ederek notlarla üç cilt halinde İngilizceye tercümesi, *Mukaddime*'nin en iyi çevirisi olarak hâlâ kabul görmekte ve kullanılmaktadır. (Tomar, agm, *İslâm Araştırmalar Dergisi*, sy. 10, s. 180). Rosenthal İbn Haldun'un hayatını kaleme aldığı "İbn Khaldun in his time (May 27, 1332-March 17, 1406)" adıyla bir makale yazmıştır (*Journal of Asian and African Studies* 18, 1986, s. 166–178). Bu makale ayrıca editörlüğünü B. B. Lawrence'in yaptığı *İbn Khaldun and Islamic Ideology* adlı eserde de yayınlanmıştır (Leiden, 1984; s. 14–26-). (*Oriens* 36, s. XXI.)

³⁹ Rosenthal'ın asıl çalışma alanı İslam tarihçiliği olmuştur. *Encyclopaedia Judaica*, c. 14, Jerusalem, s. 292–293.

⁴⁰ Rosenthal sadece *Encyclopaedia of Islam*'a değil, diğer ansiklopedilere de maddeler yazmıştır. O, *Encyclopaedia of Islam*'a X, *Dictionary of Scientific Biography* (New York, 1970–1981) II, *Encyclopaedia Iranica* (London, 1985) III, *Encyclopaedia Britannica* (Londra, New York 1962) I, *Encyclopaedia Literature* (New York 1946) I, *Encyclopaedia of Religion* (New York, 1987) I, *International Encyclopaedia of Social Sciences* (Chicago, 1968) I, *The New Catholic Encyclopaedia* (New York 1967) II ve *Twentieth Century Encyclopaedia of Religious Knowledge* (Michigan 1955) I madde olmak üzere toplam XXI madde yazmıştır. Bu maddeler genelde, İslâm'da tarihçilik, İbn Hacer el-Askalânî gibi İslâm tarihçileri, İbn Haldun gibi sosyologlar, el-Kindî gibi felsefeciler, Satraç gibi kültürel konular; intihar, rüşvet gibi toplumsal hastalıklar ve Ârâmî dili gibi filoloji konularını ihtiva etmektedir. (*Oriens* 36, s. XXIII–XXIV.)

⁴¹ Rosenthal'ın tercüme ettiği Taberî'nin eserleri şunlardır 1: *The History of al-Tabarî (Tarîkh al-Rusul wa'l-mulûk)*, vol. XXXVIII: *The Return of The Caliphate to Baghdad*, New York, 1985. 2: *The History of al-Tabarî (Tarîkh al-Rusul wa'l-mulûk)*, vol. I: *General introduction*, New York, 1989). *Oriens* 36, s. XV.

(1943).⁴² XIX. yüzyıl klasik aydınların çalışmalarında model olarak gösterilen bu Arap yazarın çalışmaları, temel olarak daha sonraki çalışmalar için dipnotlarla kendisine atıfta bulunulan kaynak olmuştur. 1947'de basılan "*Technique and Approach of Muslim Scholarship*"⁴³ adlı eseri, bugüne kadar Batıda yapılan çalışmalar içerisinde benzeri olmayan bir eser olma özelliğini sürdürmektedir. O *Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam* (baskısı yapıldı: Leiden: Brill, 1970 ve aynı zamanda Rusçaya da çevrildi) adlı eserinde⁴⁴ bu kavram etrafında inşa edilmiş

⁴² Ahmed b. Muhammed b. Mervân İbn Tayyib es-Serahsî (ö. 286/899), aslen Serahsî'dir ve orada doğmuştur. O filozof, tarihçi, siyaset bilimci ve edip olarak tanınmıştır. Asrının meşhur filozofu Kindî'den felsefe dersleri almıştır. Abbâsî halifelerinden Mutezid Billâh'a nedimlik yapmış; onun sırdaşı ve istişare ettiği şahıslardan davet olmuştur. Serahsî ilhadla suçlanmış ve halife Mutezid Billâh'ı da ilhada davet ettiği için onun tarafından öldürüldüğü ileri sürülmüştür. Meşhur olduğu sahalarla ilgili 18 kadar eser telif etmiştir. Bunların bir kısmı günümüze kadar gelmiştir (Zirikli, *el-A'lâm*, I, 205). Rosenthal da onunla ilgili bir eser yazmış: "*Ahmad et-Tayyib as-Sarahsî* (New Haven: American Oriental Society 26, 1943)" (*Oriens* 36, s. XIII) ve yazma olarak gelen bir kısım eserlerinin metinlerini tahkik ederek neşretmiştir. *Serahsî*'den çevirdiği Arapça metinleri şu makalelerde yayınlamıştır: "From Arabic Books and Manuscripts IV: New Fragments of as-Sarahsî", *Journal of the American Oriental Society*, c. 71, s. 3, 1951, s. 135-142 (*Oriens* 36, s. XVI); "From Arabic Books and Manuscripts VI: Istanbul Materials for al-Kindî and as-Sarahsî", *Journal of The American Oriental Society* 76, 1956, s. 27-31 (*Oriens* 36, s. XVII); "From Arabic Books and Manuscripts VII: Some Graeco-Arabica in Istanbul; VII: As-Sarahsî on Love", *Journal of The American Oriental Society*, c. 81, s. 3; 1961, s. 7-12, 222-224. (*Oriens* 36, s. XVIII.)

⁴³ *Technique and Approach of Muslim Scholarship*, 1947'de *Analecta Orientalia*'nın 24. sayısında basıldı (Roma: Pontificio Instituto Orientale, 1947). Enîs Ferîha bu eseri *Menâhîcu'l-ulemâi'l-Muslimîn* adıyla Arapçaya çevirmiştir (*Oriens* 36, s. XIII). Bu makalesinde Abdu'l-Bâsit b. Mûsâ b. Muhammed el-Almavî'nin (ö. 981/1573) hayatı, eserleri ve *el-Mu'îd fî edebi'l-müfîd ve'l-müstefîd* veya *et-Telîd fî ihtisârî'd-dürri'n-nadîd* olarak bilinen eserinin tercümesi yer alır. Rosenthal, bu eserin altıncı kısmının İbn Cemâ'a'nın 1273'te telif ettiği *Tezkiyatü's-sâmî' ve'l-mütekellim fî âdâbi'l-âlim ve'l-müte'allim* isimli eseriyle muhteva olarak da büyük benzerlikler içerdiğini belirtir. (M. Cüneyt Kaya, *Kitaplarla İlişkinin Adabı Üzerine*, <http://www.bisav.org.tr/admin/uploads/yayinlar/elalmavi.doc>.)

⁴⁴ S. A. Khomutova, bu eseri Rusçaya "*Toržestvo znanija: koncepcija znanija v srednevekom Islame*" (Moskva, 1978) (*Oriens* 36, s. XIV) ve Lami Güngören de *Bilginin Zaferi: İslam Düşüncesinde Bilgi Kavramı* adıyla Türkçeye çevirmiştir (Ufuk Kitapları, İstanbul, 2004). İsmail Hanoğlu *İslamiyat Dergisi*'nde bu kitabı tanıtan bir yazı yazmıştır (*İslâmiyât*, c. 7, sayı 2, İstanbul, s. 182-186). Bu tanım yazısına göre, Rosenthal *ilim* kavramı üzerinde durmuş; onu din, tevhid gibi merkezi ve derinliği olan kavramlardan saymıştır. Sâmi dilleri uzmanı olarak *ilm* kavramının kökeninin bu dillerde de olmadığını dile getirmiştir. Cahiliyeden başlamak üzere Arapların *ilme* ilgili bildikleri üzerinde durmuş ve vahyin ileticisi olarak Hz. Peygamber'in bilgi kavramının oluşmasındaki temel rolü üzerinde durmuştur. Ancak birçok oryantalist gibi Rosenthal da Hz. Peygamber'in bilgisinin fikri arka planını Hıristiyanlığa dayamıştır. Daha sonra yazar Tanrı bilgisini açıklamış; bilgi-iman, bilgi-hikmet ilişkilerini açıklamaya çalışmıştır. Eserin devamında Kur'an ve hadislerde *ilm* kelimesinin geçiş şekillerini; ayrıca İslâm entelektüel hayatında kelâm, felsefe ve tasavvuf ilimleri olduğunu belirtmiştir. Rosenthal

olan Ortaçağ İslâm medeniyetinin özünü yakaladı. Bu kitap yaptığı kadarıyla yazarını tanıttığı gibi İslâm'ı da (Batiya) tanıttı.

Rosenthal mükemmel bir filologdu. İrticalen verdiği mini seminerlerde klasik Arapça metinlerdeki güç ibareleri Yunanca ve Süryanice arka planları ile çözerken, kendisine öğrenci olma bahtiyarlığına ulaşan bizlerde saygı uyandırmakta ve coşturmaktaydı. Yunanca, Süryanice ve Arapçaya hâkimiyetine rağmen, eserlerinde dili, tarih ve kültürel çalışmalar için bir vasıta –zorunlu bir vasıta olarak gördüğü açıkça anlaşılmaktadır. Rosenthal'ın sadece Yunanca-Arapça çeviri üzerine çalışmasına veya yukarıda söylediğim çalışma alanlarından herhangi birisinin ilim tarihinde kendisine devamlı ve itibarlı bir yer elde etmek için yeterliliğe sahip olmasına rağmen, o çalışma alanı olarak Ortaçağ İslâm'ına onun içinde de büyük bir temaya, yani "*man versus society in medieval Islam (Ortaçağ İslâm'ında toplum karşısında insanın konumu)*" kendini adadı. Bununla o, birey ve istekleri, gerçekte ise onu etkileyen faktörler, durumu ve kültür ile çelişen (bu çelişkinin hayatında ne derece rol oynadığı) İslâm hukuk kuralları ile yönetilen toplum tarafından belirlenen normlar ve kanunları incelemeyi kastetti. Rosenthal kısmen Huizinga'nın⁴⁵ oynayan canlı varlık *-homo ludens-*⁴⁶ öğretisini takip ederek bu çelişkide asıl olarak şu üç bireysel dürtüyü belirledi: *Cinsellik, uyuşturucu kullanımı ve oyun*. Bunlardan her birisi tam manasıyla insan gruplarının bekçileri tarafından kontrol edildi

mistisizmde bilgi, marifet üzerinde durmuş; İbn A'râbi ve Suhreverdî gibi mutasavvıfların görüşlerine de yer vermiştir. Rosenthal Yunancadan Arapçaya tercüme edilen metinlerdeki bilgi ile ilgili soyut kavramların tercümesinde çok titiz davranıldığını açıklamış ve bu kelimelerle ilgili örnekler de sunmuştur. Yunancadan tercüme ile birlikte Aristo mantığını İslâm bilimlerindeki etkisini açıkça ortaya koymuştur. Rosenthal, edeb-bilgi ilişkisini açıklamış ve edep-ilim birbirinden ayrılmaz ikili olduğunu belirtmiştir. Rosenthal, İslâm medeniyetinin bilgiye çok önem verdiğini belirtmiş ve bunu diğer medeniyetlerle kıyaslamıştır. O burada gerçeği ifade ederek, İslâm dini hiçbir medeniyetin ilme önem vermediğini belirtmiş; Ortaçağda Hıristiyanların bilgiyi rafa kaldırdıklarını da itiraf etmiştir.

⁴⁵ Johan Huizinga (1872–1945) Hollandalı bir tarihçidir. Leiden Üniversitesi'nde tarih profesörlüğü ve *Den Haag Bilimler Akademisi Edebiyat Bölümü* yöneticiliği yapmıştır. *Homo Ludens* (Bu eser Mehmet Ali Kılıçbay tarafından Türkçeye çevrilmiştir -Ayrıntı Yay., 1995-), *Ortaçağın Çöküşü* ve *Erasmus Biyografisi*, onun en önemli eserlerindedir. (Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 467–468; *Meydan Larousse*, VI, 46; *Büyük Larousse*, IX, s. 5414.)

⁴⁶ *Homo Ludens*, Johan Huizinga'nın bir eseri olduğu gibi aynı zamanda onun kuramıdır. Bu eserde, tarihsel süreçte oyunun topluluklar üzerindeki temel etkisi üzerinde durulur. Ona göre insanların tüm etkinliklerinin temelinde oyun vardır. Uygarlığın oyundan ortaya çıktığını ve geliştiğini düşünen yazar, kültürün taşıdığı oyun karakterini ve oyunun hangi biçimlerde bu kültür de bulunduğunu inceler. (Selma Sol, *Bolvadin Büyükkarabağ Çocuk Oyunları*, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/selma_ergin_bolvadin_oyunlar.pdf; <http://www.olusumdrama.com/default.aspx?pid=19365&nid=23545>.)

ve hepsi de Ortaçağ İslâm'ının bir gerçeği idi. Bu çelişkinin tezahürleri ve tarzlarını incelemek amacıyla, Ortaçağ'da Müslüman toplumda cinselliğin rolü üzerine uzun bir makale;⁴⁷ *The Herb: Hashish versus Medieval Muslim Society* (Leiden: Brill, 1971)⁴⁸ ve "Gambling in Islam (Leiden: Brill, 1975)⁴⁹ başlıklı iki kitap yazdı. Bu üç konuya ilave olarak hayatın genel tezahürleri üzerine tetkiklerde de bulundu. O (bu bağlamda) "Complaint an Hope in Medieval Islam (1983)"⁵⁰ yazdı. Rosenthal bu eserde insanın içinde yaşadığı toplumda karşı karşıya olduğu adaletsizliğe karşı şikâyeti ve daha iyi gelecekle ilgili ümidi ele almaktadır. Rosenthal *Humor in Early İslâm* (Leiden, Brill, 1956,⁵¹ aynı zamanda Türkçeye de çevrildi)⁵² ve *The Muslim Concept of Freedom* (1960)⁵³ adlı kitapları; temel konularla ilgili oldukça orijinal *Individual Piety and Society in Islam*,⁵⁴ *Stranger in Medieval İslâm*,⁵⁵ *Suicide in Medieval Islam*⁵⁶ gibi birçok makaleyi yazdı.

⁴⁷ Bu makalenin asıl adı: "Fiction and Reality: Sources Fort The Role of Sex in Medieval Muslim Society,"dır (ed. A. Lutfi Sayyid Marsot (Sihth Giorgio Levi Della Biennail Confrence), Malibu, California, 1979, s. 3-22). Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (Nr. XV) adlı dergide tekrar yayınlandı. (*Oriens* 36, s. XX.)

⁴⁸ *Oriens* 36, s. XIV.

⁴⁹ *Oriens* 36, s. XIV.

⁵⁰ Eserin tam adı: "Sweeter than Hope: Complaint an Hope in Medeval Islam (Leiden: Brill, 1983-). (*Oriens* 36, s. XIV.)

⁵¹ *Humor in Early Islam*'ın ikinci baskısı da yapıldı (Newport, Conecticut, 1976) (*Oriens* 36, s. XIII).

⁵² *Humor in Early Islam* Türkçe'ye Ahmet Arslan tarafından *Erken İslâm'da Mizah* (İris Yay., İstanbul,1997) adıyla çevrilmiştir. O mizahla ilgili başka çalışmalar da yapmıştır. Ezop'un fabllarından bir kısmını "A small collection of Aesopic Fables in Arabic Translation" adlı makalede toplamış (Hokmot banta betah. *Studia Semitica necnon Iranica Rudolpho Macuch Septtuagenario ab amicis et discipulis dedicata*, ed. M. Macuch, Wiesbaden, 1989, s. 233-256) ve Abbasî dönemi edebiyatçılarından İbn Ebî Avn'ın *el-Ecvibetu'l-Muskite* adlı eserinden felsefeci ve hakimlerin nükteli cevaplarının yer aldığı "Witty Retorts of Philosophers and Sages from The Kitab al-Ajwibah al-Muskitah of İbn Abî Avn" adlı bir yazı yazmıştır (*Graeco-Arabica* 4, Athens, 1991, s. 179-221.) (*Oriens* 36, s. XXII).

⁵³ Bu eserin tam adı "The Muslim Concept of Freedom Prior to Nineteenth Century - Leiden: Brill, 1960. (*Oriens* 36, s. XIV.)

⁵⁴ Makalenin tam adı: "I am you' Individual Piety and Society in Islam"dir (*Individualism and Conformity in Classical Islam*, ed. A. Banani - S. Vryonist Jr., Fifth Giorgio Levi della Vida Biennial Confrence, Wiesbaden, 1977, s. 33-60.68). Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (Nr. IX) adlı dergide tekrar yayınlandı. (*Oriens* 36, s. XX.)

⁵⁵ "The Stranger in Medieval Islam", *Arabica* 44, 1997, s. 35-75. *Oriens* 36, s. XXIII. (çev)

⁵⁶ Makalenin ismi "On Suicide in Islam"dir (*Journal of The American Oriental Society*, c. 66, 1946, s. 239-259). Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* adlı dergide tekrar basılmıştır (Nr. XII). *Oriens* 36, s. XVI. (çev)

Onun sosyal tarih alanındaki bilim adamlarının çalışmalarıyla paralellik arzetmeyen ve aynı zamanda (yeterince) değerlendirilmeyen yaklaşımı, ahlak öğretisi kurmak ve teori ileri sürmek şeklinde değildi. Çünkü onun böyle bir yetkinliği yoktu. İlgisi, ele aldığı konuyu yayına hazır hale getirerek, Arapça, edebî, tarihî veya kaynak yönünden analiz ederek⁵⁷ anlaşılmasını sağlamaktı.⁵⁸

(Batıda) İslâmî alandaki çalışmalar bir ya da yarım yüz yıl kadar geçmişi olacak kadar yenidir. Bu dönemde ilerlemenin çoğu dil ve tarihle; diğerleri ise sosyal tarih gibi oldukça zor incelenebilen alanlarla ilgiliydi. Bunlara nazaran, Rosenthal'ın katkıları gelecek yüzyıl için standart olarak kaldı. (Onun çalışmaları) Bundan sonraki sayısız çalışmalar için kaynaklık edecek niteliktedir. Rosenthal'ın bütünlükçü kitap öğretimi sistemi, istisnaî aydın kişiliğinin göstergesi olan bir yetenektir; yani o, önemli bir konuyu nasıl tanımlayacağını ve enerjisini odaklayacağını biliyordu. Belki de bıraktığı en büyük miras bu idi.

Rosenthal davranışlarında alçakgönüllü idi. Hatalı bir terim kullandığında da dürüsttü (yanlışını kabul ederdi). İminde titiz dürüstlüğü ile üzerinde çalıştığı Ortaçağ âlimlerinin en yüksek ideallerini yaşayarak insanlar arası ilişkilerde aynı mükemmel davranışı sergilerdi.⁵⁹ Ciddi davranışları gizli değildi. Buna rağmen hem kibar hem de arkadaşlığı yâd edilecek derecede ince ruhlu ve hazırcevaptı (nükteliydi).⁶⁰ Bir defasında bir öğrenci İslâm'da uyuşturucu üzerine yazdığı eserden dolayı herhangi bir uyuşturucu kullanıp

⁵⁷ Rosenthal eleştirel üsluba sahip bir oryantalistti. O edebiyat, dil, gramer, tarih, felsefe ve kültürel konularla ilgili yüzelliden fazla eleştirel yazı yazmıştır. (*Oriens* 36, s. XXIV-XXXIV.)

⁵⁸ Shaked Rosenthal'ın üslubu hakkında Gutas gibi değerlendirmelerde bulunur. Ona göre Rosenthal (çalışmalarında) ana konuyu işlerken şov yapıyor görüntüsünü vermemiş; bir teori ortaya koyduğu ve moda olan bir dil kullandığı izlenimini de vermemiştir. Onun amacı, İslam toplumunda bireylerin iç dünyalarını ortaya koyan çalışmalarda, Ortaçağda onların düşünce ve kendilerini tam ifade etmede derinliğine ve başından sonuna kadar tam anlamak olmuştur. Onun çalışmaları bilgi üzerine metinler ve filoloji üzerine temellenmiştir. Zira (bu dönemde) filoloji göz ardı edilmiş ve sosyal bilim çalışmaları kenara bırakılmıştır. (Shaked, agm, s. v)

⁵⁹ Rosenthal ile uzun süre meslektaşlık yapan William Hallo onun şahsiyeti hakkında şunları söyler: "*Franz Rosenthal, gerçek manada dürüst bir entelektüel, İslâm dîni ve Arapça literatürünün ünlü yorumcusu, Batı'da Ârâmîce çalışmalarının öncüsü, iyi bir arkadaş, takdir edilen ve gıpta ile bakılan bir şahsiyetti.*" Aynı şekilde meslektaşı Benjamin R. Foster de onun şahsiyeti ile ilgili şunları söyler. "*Rosenthal ilmi tarzında mütevazı, kendisini ön plana çıkarmayan ve kendisini ilme adanmış bir bilim adamıydı.*" (*Yale Bulletin*, agm, s. 3.)

⁶⁰ R. Foster onun sade, ancak biraz kırıcı bir nüktedanlığa sahip olduğunu ifade eder (*Yale Bulletin*, agm, s. 2). O mizahî mizacını yukarıda da zikrettiğimiz eserleri yaparak göstermiştir

kullanmadığını sorduğunda, ona aynı şekilde İslâm'da intiharla ilgili eser yazdığını da söyledi.

Rosenthal Amerika'ya geldiğinde durgun bir şekil arzeden Arapçayla ilgili çalışmalar filolojik, pratik ve yapılmış birkaç çalışmadan ibaretti. Geçmiş elli yıldaki çalışmalar her şeyi değiştirdi ve bu alandaki çalışmalar mantar gibi çoğalıp öyle bir noktaya geldi ki,⁶¹ tek bir kişinin bunu yapabilmesi için şu anda Rosenthal'ın sahip olduğu genişliğe (bilgi birikimine) ve derinliğe sahip olması imkânsızdır. Bundan dolayı o, Ortadoğu ile ilgili çalışmaların destansı (muazzam) çağının en son ve en iyi temsilcisiydi. Bu söz konusu disiplin, olgunluk devresine doğru geliştiği ve neredeyse diğer ulusal diller arasında yer aldığı gibi onun fevkalade yüksek standarttaki rehberliği, hacimli eserleri, verdiği örnekleri ve hayatını adadığı öğrencilere yaptığı öğreticiliği rehberlik yapmaktadır.

Çevirenin Eki:

Rosenthal yukarıdan beri zikredilenlerin dışında, eserler ve makaleler yazmıştır ki, bunların hepsi kaydedilmiştir (*Oriens* 36, s. XIII-XXIII). Eser ve makalelerin isimlerini de dikkate alarak konularını tespit etmeye çalıştık. Yukarıda zikredilenlerin dışındaki eser ve makaleleri *felsefe-Arapça felsefi metinler, dil-filoloji, edebiyat, tarih-coğrafya, Yahudilik-Hıristiyanlık, psikoloji, tıp, kültür ve biyografi* olabileceğini belirledik. Aşağıda da bunları zikrettik. Ancak bir kısmının da konusunu tespit edemedik ve onları da *diğer konular* başlığında verdik.

A. Kitapları:

-*Four essays on art and literature in Islam*, The L. A. Mayer Memorial Studies in Islamic Art ve Archeology, vol. II), Leiden: Brill, 1971. Bu eserde İslâm'da sanat ve edebiyat üzerine dört makale bulunmaktadır. *Oriens* 36, s. XIV.

-*The Study of Muslim Intellectual and Social History: Approaches and Methods*, Michigan, 1980, 1981. *Muslim*

⁶¹ Meslektaşı R. Foster onun Amerika'ya gelişi ile birlikte yaptığı katkıları şöyle ifade eder: "Rosenthal Naziler tarafından sürülen son bilim adamları neslinin meşhurlarındandı. Amerika'ya geldiğinde, buradaki üniversitelerde birkaç tane Araplarla (bilimleri ile) ilgili uzman vardı. Arapça ve İslâm bilimlerinin Amerika'da ileri düzeyde dinamik bir şekilde gelişmesi, onun düşüncesi, örnekliliği ve geniş bilgisiyle yönlendirildi." (*Yale Bulletin*, agm, s. 3.)

Intellectual and Social History (sy. X) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-*Greek Philosophy in The Arab World: A Collection of Essays*, Aldershot: Variorum (Ashgate), 1990. Yunan felsefesi ile ilgili Rosenthal'in çeşitli dergilerde yayınlanan makaleler koleksiyonudur.

-*Science and Medicine in Islam: A Collection of Essays*, Aldershot: Variorum (Ashgate), 1990, 1991. Çeşitli dergilerde Rosenthal'in İslâm'da tıpla ilgili yazdığı makaleler koleksiyonudur.

B. Makaleleri:

1. Felsefe-Arapça Felsefi Metinleri

- "Arabische Nachrichte über Zenon den Eleaten", *Orientalia*, sy. 6, 1937, s. 21-67.

"On The Knowledge of Plato's Philosophy in The Islamic World", *Islamic Culture*, sy. 14, 1940, s. 433-484; sy. 15, 1941, s. 396-389.

- "Some Pythagorean Documents Transmitted in Arabic", *Orientalia* 10, 1941, s. 104-115, 383-395.

"A Short Treatise on The Meaning of The Names Some Greek Scholars Attributed to Al-Fârâbî", *Journal of The American Oriental Society*, sy. 62, 1942, s. 73-74.

- "Al-Kindî als Literat", *Orientalia*, sy. 11, 1942, s. 262-288. Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (sy. VI) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "A Jewish Philosopher of The Tenth century", *Hebrew Union College* 18, 1948, s. 155-173.

- "From Arabic Books and Manuscripts I: Pseude-Asma'î on The Pre-Islamic Arab kings; II: Kindiana", *Journal of The American Oriental Society* 69, 1949, s. 90-91, 149-152.

- "From Arabic Books and Manuscripts III: The Author of The Gurar as-Siyar", *Journal of The American Oriental Society*, c. 70, s. 3, 1950, s. 181-182.

- "aš-Šayh al-Yûnânî and The Arabic Plotinous Source", *Orientalia* N. S. 21, 1952, s. 461-492; 22, 1953, s. 370-400; 24,

1955, s. 135-142. Bu makale *Greek Philosophy in The Arab World* (Nr. III)'de tekrar yayınlandı.

- "From Arabic Books and Manuscripts V: A One-Volume Library of Arabic Philosophical and Scientific Texts in Istanbul", *Journal of The American Oriental Society* 76, 1955, s. 14-23.

- "From Arabic Books and Manuscripts IX: İbn al-Wakîl el-Milâvî; X: A List of Astrological Works from The "Discussions" of Ma'shar and Shâdhân; XI: The Rabat manuscript of al-Mubashshir", *Journal of The American Oriental Society*, c. 83, sy. 4, Eylül-Aralık, 1963, s. 452-457.

- "From Arabic Books and Manuscripts XIII: The Arabic Traslation of a Pythagorean Letter; XIV: Ms. Chester Beatty 3027 of al-Mubashshir", *Journal of The American Oriental Society*, c. 95, sy. 2, Nisan-Haziran, 1975, s. 452-457.

- "From Arabic Books and Manuscripts XV: (Pseudo) Greaco-Arabica in Tunis al-Mubashshir's Mukhtâr al-Hikam", *Journal of The American Oriental Society* 99, 1979, s. 91-93.

- "From Arabic Books and Manuscripts XVI: As-Sarakhsî on The Appropriate Behaviour for Kings", *Journal of American Oriental Society* 115, 1995, s. 105-109.

- "From Arabic Books and Manuscripts XII: The Arabic Traslation of Artemidorus", *Journal of The American Oriental Society*, c. 85, sy. 4, 1965, s. 139-144.

- "al-Kindî ve Ptolemy", *Studi Orientalistici in Onore di Giorgio Levi della Vida*, Vol: II, (Pubblicazioni dell' Istituto per l'Oriente, Nr. 52), Roma, 1956, s. 436-456. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. IV) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "State and Religion According to Abû al-Hasan al-Âmirî", *The Islamic Quarterly* 3/2, 1956, s. 42-52. Bu makale *Science and medicine in Islam* (Nr. VII) adlı dergide tekrar yayınlandı ve Kazım Güleçyüz tarafından Türkçeye "Ebu'l-Hasan el-Âmirî'ye Göre Din ve Devlet" adıyla çevrildi (*İslâm'da Siyaset Düşüncesi*, İnsan Yay., İstanbul, s. 167-180). Söz konusu makalede, Rosenthal önce Ebu'l-Hasan el-Âmirî'yi (ö. 381/992) tanıtmaktadır. Bu bağlamda hocası Ebû Zeyd el-Belhî; yaşadığı dönemde görüştüğü Tevhîdî ve İbn Miskeveyh gibi enetelektüeller ve eserlerinden bahsetmektedir. Makalenin devamında devlet otoritesini yürüten kişilerin ahlaki vasıfları taşımaları; İslâm'da Yahudilik, Hıristiyanlık ve Zerdüştlük dininden farklı olarak dünya ile ahiret arasında denge kurmanın önemi, İslâm'ın yönetim şekli olarak onlara galebe geldiği ve üs-

tünlüğün soy-sopla olmadığı üzerinde durulmaktadır. Rosenthal açıkça el-Âmirî'nin ideal devlet teorisini ortaya koymada Yunan felsefesinin etkisi olduğu görüşünü ifade etmektedir. Örnek bir devlet adamı olarak Hz. Muhammed (sav) ele alınır; O'nun devlet başkanlığının imamlık mı ve tiranlık mı olduğu ve yaptığı savaşların amacı tartışılmaktadır. Sonuçta Hz. Peygamber'e yakın olmanın önemi ve dinden uzaklaşmanın insanları nelerden mahrum edeceği belirtilecek makaleye son verdirilmektedir.

- "Al-Mubashshir Ibn Fâtik (ö. 500/1106): Prolegomena to an Abortive Edition", *Oriens* 13, 1960-1961, s. 132-158.

- "The Propheis of Bâbâ Harrânian", W. B. Henning - E. Yarshater, *A Locustt's leg: Studies in honor of S. H. Taqizadeh*, Londra, 1962, s. 220-232. Bu makale *Muslim Intelectual and Social History* (Nr. II) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "The Tale of Anthony", *Oriens*, c. 15, sy. Aralık 31, 1962, s. 35-60. Bu makale *Muslim Intelectual and Social History* (Nr. III) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "The Muslim Concept of Knowledge", Trudy 25. *Mezđunarodnogo Kongressa Vostokovdov* (Uluslararası 25. Oryantalistler Kongresi), Moskova, 1963, s. 62-63. .

- "The Greek Heritage in Islam" *Ventures* 7.1, 1967, s. 55-61.

- "Muslim Definitions of Knowledge", *The Conflict of Traditionalisim and Modernisim in The Muslim Middle East*, ed. Austin C. Leiden, Texas, 1969, s. 117-133.

- "A comentator of Aristotale", *Islamic Philosophy and Classical Edition. Essay Presedents By His Frindes and Pupils To Richard Walzer on His Seventieth Birthday*, ed. S. M. Stern, Oxford, 1972, s. 337-349. Bu makale *Greek Philosophy in The Arab World* (Nr. V) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "On some Epistemological and Methodological Pressuppositions of al-Bîrûnî" *Beyrûnî'ye Armağan*, (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, sy. 68), Ankara, 1974, s. 145-167.

- "Plotinus in Islam: The Power of Anonymity" *Atti Del Convegno Ternazionale Sul Tema: Poltino E il Neoplatonisma in Oriente E İn Occidente*, Roma, 1974, 437-446.

- "From Arabic Books and Manuscripts XIII: The Arabic traslation of a Pythagorean Letter; XIV: Ms. Chester Beatty 3027 of al-Mubashshir", *Journal of The American Oriental Society*, c. 95, sy. 2 , Nisan-Haziran, 1975, s. 452-457.

- "Al-Bîrûnî between Greece and India", *Biruni Symposium*, ed. E. Yarshter (Persian Studies Series, No. 7), Columbia Univeresity, 1976, s. 1-12.

- "The Sembolism of the 'Tabula Cebetis' according to Abû'l-Faraj Ibn et-Tayyib", *Recueil d'articles offert à Georges C. Anawati et Louis Gardet par leurs collègues et amis (Bibliothèque philosophique de Louvain, 26)*, Louvain, 19977, s. 273-283. Bu makale *Greek Philosophy in The Arab World* (Nr. VI) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "Political Justice and Just Ruler", *Isreal Oriental Studies 10*, 1980, s. 92-101.

- "Miamonides and Discussion of Muslim Speculative Theology", *Jewish Tradition in The Diaspora. Studies in Memory of Professor W. J. Fischel*, ed. M. M. Capsi-Berkeley-California, 1981, s. 109-112.

- "İbn al-Arabî between Philosophy and Mysticism", *Oriens 31*, 1988, s. 1-35.

- "Abû Zayd al-Balkhî on Politics", *The Islamic World from Classical to Modern Times: Essays in honor of B. Lewis*, ed. C. E. Bosworth-Ch. Issawi-R. Savory-A. L. Udovitch, Princeton, 1989 (1991 tekrar yayınlandı), s. 287-301.

- "From Arabic Books and Manuscripts XVI: As-Sarakhsî on The Appropriate Behaviour for Kings", *Journal of American Oriental Society 115*, 1995, s. 105-109.

- "Reflections on Love in Paradis", *Love and Death in Ancient Near East: Esays in honor of M. H. Pope*, ed. John H. Marks - Robert M. Good, Guilford-Connecticut/Los Angels, 1987, s. 247-254. Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (Nr. XVI) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "Of making Many Books There is No End: The Classical Muslim View", *The book in The Islamic World: The Written Word and Communication in The Middle East*, ed. G. N. Atiyeh, Albany, N. Y., 1995, s. 33-35. Bu makale bir konferansta tekrar sunulmuştur (Nov. 8-9, at The Library of Congress, Washington, D. C.)

2. Dil-Filoloji

- "Spitaler's Grammatik des Neuaramäischen Dialekts von Ma'lûla (Antilibanon)", *Orientalia*, N. S. 8, 1939, s. 213-237.

-“Significant Uses of Arabic Writing”, *Ars Orientalist* 4, 1961, s. 15-23. Bu makale yukarıda da zikredilen *Four Essays on Art and Literature in Islam* eserinin içerisinde de yayınlandı.

-“Nabataen and Related Inscriptions”, H. D. Colt, *Excavations at Nessana I*, Londra, 1962, 198-210.

-“On The Semitic Root s/ş-p-r and Arabic *safar*, Travel”, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 24 (In memory of David Ayalon), 2000, s. 4-21.

-“Some Minor Problems in The Qur’ân” *The Jashua Star Memorial Volume: Studies in History and Philology*, Jewish Social Studies Publications no. 5, New York, 1953, s. 67-84. Bu makale *Der Koran* (Darmstadt 1975, s. 283-287) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“Nastabiquh (نستيق) in Sûrah 12: 17”, *Studies in Judaism and Islam* (Shelome Dov Goitien’in 80. Doğum Yılı Sebebiyle), ed. Shelome Morag, Juerusalem, 1981, s. 12-36.

-“Die Parallelstellen in den Texten von Ugarit”, *Orientalia*, N. S. 8, 1939, 213-237.

3. Edebiyat

-“Sayings of The Ancients from İbn Durayd’s *Kitâb al-Mujtanâ*”, *Orientalia*, N. S. 27, 1958, s. 29-54, 150-183.

-“Poetry and Architecture: The Bâdhanj”, *Journal of Arabic Literature* 8, 1977, 1-9.

-“et-Taberî’s Story of The Belt”, *Iranica Varia: Papers in Honor of Professor E. Yarshter* (Acta Iranica, 30; Textes et Mémoires, XVI), Leiden, 1990, s. 168-179.

-“The History of Arabic Proverb” *Journal of The American Oriental Society* 109, 1989, s. 349-378.

4. Tarih-Coğrafya

-“Die Arabische Autobiographie”, *Analecta Orientalia* 14: *Studia Arabica I*, Roma, 1937, s. 1-40. Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (sy. V) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“M. Steinschneider's Contribution to The Study of Muslim Civilization”, *Proceedings of The American Academy for Jewish Research* 27 , 1958, s. 67-81.

-“The Influence of The Biblical Tradition on Muslim Historiography”, *Historians of Middle East*, ed. B. Lewis and P. M. Holt, Londra, 1962, s. 35-45. Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (Nr: IV) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“The Empty Throne”, *Studia Islamica*, sy. 31, 1970, s. 223-238. Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (Nr. VIII) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“A fourteenth-Century on Ethiopia”, *Ethiopian Studies*, ed. S. Segert-A. J. E. Bodrogligeti, Wiesbaden, 1983, s. 495-503.

-“On Medieval Authorial Bibliographies: al-Ya'kûbî and İbn Hacer”, *Literary Heritage of Classical Islam: Arabic and Islamic Studies in honor of J. A. Bellamy*, ed. M. Mir-J. E. Fossum, Princeton, 1993, s. 255-274.

-“The 'Time' of Muslim Historians and Muslim Mystics: Leyse bi-yasîr taysîr al-asîr. A sying of Plato in Hunayn al-Badawî”, *Jerusalem Studies in Arabic an Islam* 19, 1995, s. 5-35.

-“Muslim Social Values and Literary Criticism: Reflections on The Hadith of Ummu Zer”, *Oriens* 34, 1994, s. 31-56.

5. Yahudilik-Hıristiyanlık

-“Aramaic Studies During The Past Thirty Years”, *Journal of Near Eastern Studies* 37, 1978, s. 81-91.

-“Aramaic Texts from Achaemenid Times”, *Aramaic Handbook*, ed. F. Rosenthal, *Porta Linguarum Orientalium*, N. S. 10, Wiesbaden, 1967, s. I. 1: 10-16; I. 2: 8-15.

-“Notes on The Third Aramaic Inscription from Sefire-Sûjîn”, *Bulletin of The American Schools of Oriental Research*, sy. 158, 1960, s. 28-31.

-“A Judaeo-Arabic Work under Şufic Influence”, *Hebrew Union College Annual* 15, 1940, s. 433-484.

-“The Script of Ostracon No. 6043 from Ezion-Geber”, *Bulletin of The American Schools of Oriental Research*, sy. 85, 1942, s. 8-9.

-“Mâgên, Mâsâk, Mâ’ôz”, *Journal of Biblical Literature*, c. 63, sy. 3, 1944, 309-312.

-“Saadyah’s Introduction to The Scroll of The Hasmoneans”, *Jewish Quarterly Review*, c. 36, sy. 3, 1944, s. 309-312.

-“Yôm Tôb”, *Hebrew Union College* 21, 1944, s. 157-176.

-“A Jewish Philosopher of The Tenth Century”, *Hebrew Union College* 18, 1948, s. 155-173.

-“Al-Asturlâbî and as-Samaw’al on Scientific Progress”, *Osiris* 9, 1950, s. 555-564. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. 1) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“Canaanite and Aramaic”, *Ancient Near Eastern Texts*, ed. J. B. Pritchard, N. J., ²1955, s. 499-505; ³1969, s. 653-662.

-“ ‘Introduction’ in C. C. Torrey, *The Jewish Foundation of Islam*”, New York, 1967, s. V-XXV.

-“Aramaic Studies During The Past Thirty Years”, *Journal of Near Eastern Studies* 37, 1978, s. 81-91.

-“The Second Laghmân Inscription” *Eretz-Israel* 14, 1978, 97*-99* (H. L. Gingsberg Festschrift)

-“From The ‘Unorthodox’ Judaism of Medieval Yemen”, *Hommage à G. Vajda, Études d’histoire et de pensée juives*, ed. G. Nahon-C. Tonati, Louvain, 1980, s. 279-290.

6. Psikoloji

-“Child Psychology in Islam”, *Islamic Culture* 26, 1952, s. 1-22. Bu makale, Abbas Mahmûd Avad tarafından “İlmu nefsi’t-tifl fi’l-İslâm” adıyla Arapça’ya çevrilmiştir (Dâru’l-Ma’rifeti’l-Câmiyye, İskenderiye, 1989).

7. Tıp

-“Ishâq b. Huneyn’s Tarîkh al-Atibbâ” *Oriens* 7, 1954, s. 55-80. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. II) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“An ancient commentary on Hippocratic Oath”, *Bulletin of The History of Medicine* 30, 1956, s. 52-87.

-“Bibliographical Notes on Medieval Muslim Dentistry”, *Bulletin of The History of Medicine* 34, 1960, s. 52-60.

-“The life is Short, the Art is Long”: Arabic Commentaries on The First Hippocratis Aphorism”, *Bulletin of The History of Medicine* 40, 1996, s. 226-245.

-“Defense of Medicine in The Medieval Muslim World”, *Bulletin of The History of Medicine* 43, 1969, s. 519-532. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. VIII) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“An Eleventh Century List of Works of Hippocrates”, *Journal of The History of Medicine*, sy. 28, 1973, s. 156-165.

-“er-Râzî on The Hidden Illness”, *Bulletin of The History of Medicine* 52, 1978, s. 45-60. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. XI) adlı dergide tekrar yayınlandı.

-“The Physician in Medieval Muslim Society”, *Bulletin of The History of Medicine* 52, 1978, s. 475-491. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. X) adlı dergide tekrar yayınlandı.

8. Kültür

-“Two Greaco-Arabic Works on Music”, *Proceedings of The American Philosophical Society*, c. 110, sy. Nisan 15, 1966, s. 261-268. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. VI) adlı dergide tekrar yayınlandı.

9. Biyografi

-“In memorial: Gustave E. Von Grunebaum (1909-1972)”, *International Journal of Middle East Studies*, sy. 4, 1973, s. 190-193.

-“J. J. Obermann (June 14, 1888 – October 17, 1956)”, *Der Islam* 33, 1958, 322-325. Bu makale *Greek Philosophy in The Arab World* adlı dergide tekrar yayınlandı (Nr. VII).

-“Gustave E. Von Grunebaum”, *American Philosophical Society Year Book*, 1972, Philedelphia, 1973, s. 190-193.

-“İbn Khaldun in His Time (May 27, 1332-Marc 17, 1406)”, *Journal of Asian and African Studies* 18, 1986, s. 166-178. Bu makale ayrıca editörlüğünü B. B. Lawrence'in yaptığı *İbn Khaldun and*

Islamic İdeology adlı eserde de yayınlanmıştır (Leiden, 1984, s. 14-26).

- "Gustave E. Von Grunebaum (1909-1972)", *Medieval Scholarship*, ed. H. Damico - J. B. Savadil, New York-Londra, 1995, s. 325-335.

- "Rudolp Macuch", *Graeco-Arabica* 6, 1995, s. 333-336.

- "Shelome Dov Goiten (Burgkunstadt, Oberfranken, 3. IV. 1900 - Princeton, New Jersey, 6. II. 1985)", *Der Islam* 63, 1986, s. 189-191. Bu biyografi *Proceedings of The American Academy for Jewish Research* 53, 1986, s. 1-5)'da tekrar yayınlandı.

10. Diğer Konular

- "The 'Muslim Brethern' in Egypt", *The Muslim World* 37, 1947, s. 278-291.

- "Sedaka, Charity", *Hebrew Union College Annual* 23/1, 1950-1951, s. 411-431.

- "Literature", *Lagecy of Islam*, ed. J. Schacht - C. E. Bosworth, Oxford, ²1974, s. 321-349.

- "Nineteen", *Studia Biblica et Orientalia edita a Ponificio Instituta Biblica-Oriens Antiquus* (Analecta Biblica), c. III, Roma 1959, s. 304-318. Bu makale *Science and Medicine in Islam* (Nr. I) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "Cannabis and Alcohol: The Gren and Red", *Marihuana Biological Effects*, ed. G. G. Nahas - W.D.M. Patton, Oxford u. a., 1979, 739-745.

- " 'Blurbs' (taqrız) from Fourteenth-Century Egypt [on The Lamiyyat al-Ajam of Tughraî, publ, in 1393]", *Oriens* 27-28, 1981, s. 177-196. Bu makale *Muslim Intellectual and Social History* (Nr. XI) adlı dergide tekrar yayınlandı.

- "Die Krise fer Orientalistik", *XXI. Deustsher Orientalistentag*, vom 24. bis 29. März 1980 in Berlin: Ausgewählte Vorträge, hrsg. v. F. Steppat (ZDMG).

- "Male and Female: Described and Compared", *Homoéroticism in Classical Arabic Literature*, ed. J. J. Wright-E. K. Rowson, N. Y., 1997, s. 24-54.

Sonuç

Franz Rosenthal, Ortaçağda din, dil, edebiyat, felsefe ve kültür ile ilgili çalışmalarıyla bilinen meşhur bir Yahudi oryantalisttir. O bir filolog olarak Ârâmîce, Arap dili ve edebiyatı ile ilgili dikkate değer eser ve makaleler telif etmiştir. Üstün bilgisi olduğu Arapça, Ârâmîce ve İbranice dillerinde ileri derecede dersler vererek öğrenciler yetiştirmiştir. Ârâmîce ve Ugaritcede ileri derecede ihtisas sahibi olarak çalışmalara koyulmuş ve bu konu ile ilgili olarak *Palmyralıların Yazıtları*, *Arâmîce Kitab-ı Mukaddes Grameri* ve *Ârâmîce El Kitapları'nı* telif etmiş; Ugaritce hakkında da bir makale yazmıştır. Bu çalışmalarında, Yahudi dilinin, tarihinin, kültürünün ve kavramlarının kökenini ortaya koyma gayretinde olduğu ve bunları bilimsel temele oturtmak amacı güttüğü ifade edilebilir. Bu durum Mâgên (*Davut Yıldızı* diye de adlandırılan *David'in Kalkanı*), Yôm Tôb (Yahudilerde Bayram Günü) gibi Yahudi kavramlarla ilgili yazdığı makalelerde görülebilir. Ayrıca "Some Minor Problems in The Qur'ân" makalesinde de geçtiği gibi (<http://answering-islam.org/Shamoun/samad.htm>) *samed* gibi bir kısım İslami kavramların kökenini Yahudi kültürüne dayamak gayretinde olduğu söylenebilir.

Onun eserlerinin bir kısmı da İslâm felsefesi ile ilgilidir. O bu konuda Fârâbî, Ahmed et-Tayyib es-Serahsî gibi felsefecileri ve Yunan felsefesinden Arapçaya yapılan tercümeleri incelemiştir. Rosenthal'in hayatında İslam tarihi ile ilgili çalışmaların da çok önemli bir yeri olmuştur. Bu eserlerinde İslâm tarihçiliğini metodik olarak incelemiş ve Taberî gibi tarihçilerin eserlerini İngilizceye tercüme etmiştir. Ayrıca Ortaçağ'da Müslüman toplumu inceleyerek onların mizahını, oyunlarını ve uyuşturucu gibi toplumda yaygınlaşma eğilimi gösteren konulara değinmiştir. İbn Haldûn'un *Mukaddime'sini* İngilizceye tercüme ederek batıda onun daha iyi tanıtılmasını sağlamıştır. Rosenthal eser ve makalelerini genelde Almanca ve İngilizce olarak telif etmiştir. Ancak S. Shaked herhangi bir gerekçe göstermeden onun İngilizce yazma üslubunun eleştirildiğini de belirtmiştir (Shaked, agm, s. vi). Onun eserleri büyük bir ilgi görerek yukarıda da zikredildiği gibi İngilizce, Almanca, Rusça, Türkçe ve Farsçaya çevrilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla yukarıda da geçtiği gibi bu eserlerinden sadece ikisi ve bir makalesi Türkçeye çevrilmiştir. Çevrilmeyen diğer eserleri de araştırmacıların ilgisini beklemektedir.